

3. Etnolingvoj kaj ekzemploj de ilia normigo/planado

3.1. Principoj

La lingvo estas socia fenomeno ligita kun *etno*. Laŭ PIV (2005:304) etno aŭ etna grupo estas homgrupo konscia pri siaj diferencoj kun aliaj homgrupoj laŭ kriterioj, kiuj povas esti tre diversaj (teritorio, lingvo, religio kaj aliaj kulturaj tradicioj). Etnoj formiĝas en historia procezo dum teritoria disvastiĝo de homaro kaj sekva lingva diferenciĝo. Sociaj kontaktoj de diversaj etnoj kondukas male al lingva integriĝo, dum kiu etnolingvoj influas sin reciproke. Politika integriĝo alportas ekeston de nacio, konsistanta de unu aŭ pluraj etnoj, kaj formadon de nacia lingvo. La termino *nacia lingvo* estas motivita ĉefe politike, dume lingvistiko ofte uzatas termino «dialekto» ne nur pri diversaj lokaj realiĝoj de la sama lingvo (do ekzemple germanaj dialektoj bavara, saksa, ŝvaba ktp.), sed ankaŭ pri memstaraj lingvoj naciaj, tiel “ĝermanaj dialektoj” estas ekz. la germana, la nederlanda kaj la luksemburga lingvoj kiuj estas naciaj lingvoj.

Etnolingvojn oni kutime klasifikas genetike, tiel lingvoj ekestintaj dum diferenciĝo de la komuna pralingvo formas unu grupon. Baza unuo estas lingvofamilio, disiĝanta en branĉojn. Plej bone konata kaj esplorata estas la *familio hindeŭropa*, al kiu apartenas lingvoj hindaj, iranaj, balkanaj, italikaj, romanaj, keltaj, ĝermanaj, baltaj, slavaj, la greka, la armena kaj kelkaj izolitaj lingvoj. La eŭska estas neindeŭropa. En Eŭropo kaj okcidenta Azio troviĝas, inter aliaj, lingvofamilioj kaŭkaza, dravida, urala, altaĵa kaj semido-hamida. Kiel apartajn grupojn oni indikas la korean kaj la japanan. Grandaj lingvofamilioj de orienta Azio estas plue: la ĉina, la taja, la tibetobarma, la aŭstroazia, la aŭstronezia. La lingvoj de Aŭstralio formas ĉ. 25 lingvofamiliojn, la plej granda estas la pama-njunga. En Afriko ekzistas ekz. jenaj lingvofamilioj: la sudana, la senegala, la volta, la bantua, la sahara. En Ameriko estas multaj familioj de inuitaj kaj indianaj lingvoj, ne ĉiuj bone esploritaj. Sed la importitaj eŭropaj koloniaj lingvoj ludas gravan rolon ankaŭ en Aŭstralio, Ameriko kaj parte en Afriko.

Oni apenaŭ konscias, ke en tiuj etnolingvoj, kiuj havas propran literaturon, gramatikon kaj vortaron, okazis jen pli, jen malpli strikta *planita lingvonormigo*. Kialoj de lingvonormigo estas praktikaj, nome unuigo kaj kodigo de prononco, gramatiko kaj ortografio de la lingvo. Sekve ekestas gramatikaj libroj kaj vortaroj, kiuj resumas (t.e. *priskribas*) la staton de la lingvo en certa tempopunkto, sed samtempe ili iĝas *priskribaj* por la futura lingvouzo. Ili do iĝas devigaj kaj normigaj, tamen en la momento de la apero jam eksmodas, ĉar la lingvo plu spontanee evoluas. Tempo ekde la apero de popola lingva artkreado kaj literaturo ĝis la apero de gramatiko estas konsiderinde granda – la lingvo jam devas esti sufiĉe disvastigita, evoluigita kaj konsecie uzata. Ekzemple, la franca skriblingvo ekestis en la naŭa jarcento (la unua konata teksto datiĝas el la jaro 842), la franca gramatiko nur en la jaro 1660. Ĝi havis tiomgrade normigan influon al la lingvo, ke tiu estas senprobleme komprenebla eĉ hodiaŭ. (Kontraste, ekzemple la ĉeĥaj tekstoj el la sama epoko hodiaŭ ne plu estas kompreneblaj, ĉar la ĉeĥa gramatiko ekestis nur en la 19-a jarcento). La lingvonormigo en naciaj lingvoj do estas tute natura fenomeno, kiu okazas, kiam la lingvo jam estas funkcia. Male, ĉe planlingvoj ekestas unue normo, t.e. gramatiko kaj vortaro, kvazaŭ skeleto, sur kiu poste konstruiĝas kaj pluevoluas la lingvo.